

ELMA DIZDAR
Univerzitet u Sarajevu – Filozofski fakultet
elma.dizdar2@gmail.com

SPECIFIČNOSTI UPOTREBE LEKSEMA *LAW* U MODERNOM STANDARDNOM ARAPSKOM JEZIKU

Sažetak

Leksem *law* polifunkcionalni je leksem u arapskom jeziku koji, prema pretpostavkama komparativne semitistike, vodi porijeklo iz prasemitskog jezika. Stoga ovaj leksem nalazi mjesto u gramatičkom opisu arapskog jezika od vremena klasičnog arapskog jezika do danas, i to prvenstveno u jednoj realizaciji, kao subordinator arapske irealne ili hipotetičke pogodbene rečenice, dok se njegove druge funkcije, s izuzetkom funkcije subordinatora koncesivne rečenice, sporadično spominju i po pravilu ne opisuju i ne analiziraju. Sintaktički opis leksema *law* kao subordinatora arapske pogodbene rečenice, prevashodno morfološki motiviran, pretrpio je kroz historiju značajne promjene. Tako je od prvobitnog isključivanja iz grupe pogodbenih partikula u radovima ranih arapskih gramatičara došao do centralne pozicije u opisu arapske pogodbene rečenice u korpusnim studijama modernog standardnog arapskog jezika, gdje se njegova upotreba prepoznaje izvan granica irealnih pogodbenih rečenica i proširuje i na potencijalne i realne rečenice. Primarni fokus ovog rada je na analizi različitih sintaktičkih funkcija leksema *law* i rečenica koje on uvodi. Analiza se zasniva na analitičko-deskriptivnom metodu i tipološko-funkcionalnom pristupu, a njeni rezultati pokazuju kako se leksem *law* u modernom standardnom arapskom jeziku upotrebljava u nekoliko sintaktičkih funkcija, od subordinatora pogodbene rečenice, preko subordinatora koncesivne, objekatske i irealne poredbene rečenice, do eksklamativne partikule kojom se izražava irealna želja. Ipak, s obzirom na značajnu evoluciju kako u sintaktičkom opisu tako i u jezičnoj realnosti realizacije leksema *law* u funkciji subordinatora arapske pogodbene rečenice, u radu je mnogo prostora posvećeno upravo ovoj, ujedno i njegovoj najfrekventnijoj funkciji.

Ključne riječi: subordinator, pogodbeni, koncesivni, objekatski i irealni poredbeni rečenice, optativni partikula.

Uvod

Leksem *law*, koji se u arabistici obično naziva partikulom bez obzira na njegovu sintaktičku funkciju, pripada grupi polifunkcionalnih leksema u arapskom jeziku. Međutim, ono što u vezi s ovim leksemom privlači pažnju možda i više od njegove polifunkcionalnosti jest njegov bitno drugačiji tretman kao subordinatora pogodbene rečenice u literaturi od stavova ranih

arapskih gramatičara do modernih studija. Tako leksem *law* biva isključen iz grupe pogodbenih partikula ili se, pak, smatra jednom od dvije najvažnije pogodbene partikule u arapskom jeziku, posmatra se isključivo kao subordinator irealnih pogodbenih rečenica ili se opisuje proširivanje njegove upotrebe na potencijalne i realne pogodbene rečenice u arapskom jeziku, vezuje se isključivo za značenje hipotetičkih pogodbenih rečenica u prošlom vremenu ili se njegova upotreba vezuje i sa potencijalnim ili hipotetičkim pogodbenim rečenicama sa značenjem sadašnjeg, odnosno budućeg vremena. Ovakva raznolikost u sintaktičkom opisu leksema *law* proističe kako iz evoluiranja stavova o njemu u tradicionalnoj i modernoj gramatici arapskog jezika tako i iz stvarnih promjena do kojih dolazi u njegovoj upotrebi kao subordinatora pogodbenih rečenica od vremena klasičnog arapskog jezika do modernog standardnog arapskog jezika.

Kada je riječ o porijeklu leksema *law*, M. Waltisberg ga, skupa sa još nekoliko veznika u arapskom jeziku, ubraja u veznike koji predstavljaju izolirane osnove i, budući da su zajednički većem broju semitskih jezika, mogu se pripisati prajeziku.¹ To da je leksem *law* u arapskom jeziku refleks prasemitske partikule **lū/law*, čije su se primarne funkcije u prajeziku, tj. iskazivanje irealne pogodbene rečenice, iskazivanje koncesivnosti, te optativnog značenja, zadržale u arapskom jeziku, potvrđuje rad J. Huehnergarda iz oblasti komparativne semitistike.² Sintaktički opis arapskog leksema *law* u literaturi, međutim, još uvijek je daleko od potpunosti i zaokruženosti koju bi mogao sugerirati navedeni koncizan opis funkcija prasemitske partikule **lū/law*.

Opis leksema *law* u literaturi

Iako bi se iz ranije spomenutih protivrječnosti u opisu leksema *law* u arapskom jeziku moglo naslutiti kako on ima jednu od centralnih pozicija u opisu arapskih pogodbenih rečenica, to nije tako, ili se barem ne može reći za veliki dio korpusa literature koja se bavi pogodbenim rečenicama u arapskom jeziku. Ovaj je leksem posebno zapostavljen u sintaktičkom opisu djela koja pripadaju ili se oslanjaju na autohtonu arapsku gramatičku tradiciju, za što postoje i veoma jasni razlozi.³

- 1 Michael Waltisberg, „Conjunctions”, u: Kees Versteegh et al., ur., *Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics*, vol. I, Brill, Leiden, 2006., str. 467.
- 2 John Huehnergard, „Asseverative *La and Hypothetical *Lu/Law in Semitic”, *Journal of the American Oriental Society*, br. 103.3, 1983., str. 573-575, dostupno na: <http://www.jstor.org/stable/602037>, datum pristupa: 30. 09. 2025.
- 3 K. Versteegh ukazuje na to kako je u arapskoj gramatičkoj tradiciji fokus uglavnom na objašnjavanju odnosa rekcije među riječima u rečenici. Stoga je u ovoj tradiciji subordinators *'in*, koji zahtijeva oblik jusiva glagola, daleko interesantniji od subordinators *law*, koji ne utječe na oblik glagola. Kees Versteegh, „Two Conceptions of Irreality in

Naime, još je Sībawayh u opisu pogodbenih rečenica i njihovih subordinatora isključio leksem *law* iz njihovog inventara.⁴ Razlog za to je dvojak, semantički i sintaktički. S jedne strane, u suštini semantičke definicije koncepta pogodbenosti u klasičnoj arapskoj gramatici jest neizvjesnost ostvarivanja radnje protaze i apodoze, tako da leksem *law*, budući da uvodi irealnu pogodbenu rečenicu čiji ishod nije neizvjestan jer se ne može ostvariti, ne ispunjava ovaj semantički kriterij.⁵ S druge strane, inventar pogodbenih subordinatora koji utvrđuje Sībawayh, ali i drugi arapski gramatičari poslije njega, pokazuje kako je i rekcija oblika jusiva glagola formalni, odnosni sintaktički kriterij za karakteriziranje partikula ili imenskih riječi kao pogodbenih subordinatora.⁶

Navedeni formalni kriterij u opisu subordinatora pogodbene rečenice još će odlučnije od semantičkog kriterija isključiti leksem *law* iz opisa arapskih pogodbenih subordinatora i ostaviti trajan utjecaj na opis pogodbenih rečenica općenito u arapskoj gramatičkoj tradiciji. Naime, već al-Mubarrad, a poslije njega i drugi arapski gramatičari, uočavaju sličnosti između subordinatora *law* i subordinatora *'in*, ali ipak odlučuju ne uključiti leksem *law* među pogodbene subordinatore iz gore navedenih formalnih, a ponekad i semantičkih razloga.⁷ Prvi arapski gramatičar koji je opisao leksem *law* kao pogodbenu partikulu, tj. subordinatora pogodbene rečenice, bio je Zamaḥšarī, koji inače kao dva glavna subordinatora pogodbene rečenice opisuje partikule *'in* i *law*.⁸

Arabic Grammar: Ibn Hišām and Ibn al-Hāǧib on the Particle *Law*”, *Bulletin d’Etudes Orientales*, br. 43, 1991., str. 81.

- 4 Vidi npr. 'Ibrāhīm S. R. al-Šamsān, *al-Ġumla al-šarṭiyya 'inda al-nuḥāt al-'Arab, Maṭābi' al-Daǧwī, al-Qāhira*, 1981., str. 156.; Kinga Dévényi, „The Treatment of Conditional Sentences by the Mediaeval Arabic Grammarians: Stability and Change in the History of Arabic Grammar”, *The Arabist. Budapest Studies in Arabic*, br. 1, 1988., str. 17, dostupno na: <https://doi.org/10.58513/ARABIST.1988.1.2>, datum pristupa: 29. 09. 2025; K. Versteegh, „Two Conceptions of Irreality in Arabic Grammar”, str. 78-79; Kinga Dévényi, „Ġazā”, u: Kees Versteegh et al., ur., *Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics*, vol. II, Brill, Leiden, 2006., str. 479.
- 5 K. Dévényi, „The Treatment of Conditional Sentences by the Mediaeval Arabic Grammarians”, str. 13, 17.
- 6 'I. S. R. al-Šamsān, *al-Ġumla al-šarṭiyya 'inda al-nuḥāt al-'Arab*, str. 155-156; K. Dévényi, „The Treatment of Conditional Sentences by the Mediaeval Arabic Grammarians”, str. 16; K. Versteegh, „Two Conceptions of Irreality in Arabic Grammar”, str. 78-79; K. Dévényi, „Ġazā”, str. 479.
- 7 'I. S. R. al-Šamsān, *al-Ġumla al-šarṭiyya 'inda al-nuḥāt al-'Arab*, str. 201-203.
- 8 Vidi npr. 'I. S. R. al-Šamsān, *al-Ġumla al-šarṭiyya 'inda al-nuḥāt al-'Arab*, str. 159, 205; K. Dévényi, „The Treatment of Conditional Sentences by the Mediaeval Arabic Grammarians”, str. 19; K. Dévényi, „Ġazā”, str. 479.

Jedan od rezultata kako opisanih stavova arapskih gramatičara tako i suštinski morfološke orijentiranosti sintaktičkog opisa u arapskoj gramatičkoj tradiciji jest da se u gramatikama arapskog jezika nastalim na arapskom jeziku, koje su neminovno dio ove tradicije, od gramatika klasičnog arapskog jezika do današnjih dana, redovito dešava da se različiti subordinatori arapske pogodbene rečenice razmatraju u potpuno različitim poglavljima. Tako autori ovih djela subordinator *'in* razmatraju skupa sa ostalim partikulama koje regiraju različite oblike drugih riječi, a najčešće u opisu glagolskih načina imperfekta, dok subordinator *law* obrađuju u skupini partikula koje ne utječu na oblik drugih riječi ili ne regiraju oblik jusiva glagola.⁹

Iskorak u odnosu na ostala djela nalazimo u gramatikama 'I. Barakāta i 'A. Ḥasana. Tako 'I. Barakāt pogodbenoj rečenici posvećuje zasebno poglavlje, u kojem, istina, najviše prostora poklanja obradi subordinatora *'in* i zamjenica i priloga sa pogodbenim značenjem koji regiraju oblik jusiva glagola, ali u istom poglavlju obrađuje i subordinator *law*. S druge strane, 'A. Ḥasan pogodbenu rečenicu uvedenu subordinatorom *'in* i zamjenicama i prilozima s pogodbenim značenjem razmatra u okviru opisa jusiva kao glagolskog načina imperfekta i posvećuje joj mnogo više pažnje, ali uključuje i posebno poglavlje o pogodbenoj rečenici uvedenoj subordinatorom *law*.¹⁰ Ono što je za ovaj rad od posebnog značaja jest da oba autora spominju i funkciju leksema *law* uz glagole kojima se iskazuje želja, a 'A. Ḥasan spominje i njegovu upotrebu u koncesivnim rečenicama.¹¹

U gramatikama arapskog jezika nastalim na drugim jezicima pogodbene rečenice se obično opisuju kao jedinstven sintaktički fenomen u zasebnim poglavljima, iako se inventar subordinatora pogodbenih rečenica u ovim djelima ponekad razlikuje.¹² Kad je, pak, riječ o sadržaju poglavlja o pogodbe-

9 Vidi npr. Yūsuf 'Ibn 'Abī Bakr al-Sakkākī, *Miftāḥ al-'ulūm*, ur. Na'im Zarzūr, Dār al-kutub al-'ilmiyya, Bayrūt, 1987., str. 105-106, 121; Muḥammad Ḥ. Muḡālāsa, *al-Naḥw al-šāfi*, Mu'assasa al-risāla, Bayrūt, 1997., str. 64-69; 'Abd 'Alī Ḥ. Šāliḥ, *al-Naḥw al-'arabī: Manḥağ fī al-ta'allum al-qāṭī*, Dār al-fikr, 'Umān, 2009., str. 430-437.

10 'Abbās Ḥasan, *al-Naḥw al-wāfi*, vol. IV, Dār al-ma'ārif, al-Qāhira, 1998., str. 421-512; 'Ibrāhīm 'I. Barakāt, *al-Naḥw al-'arabī*, vol. V, Dār al-našr li al-ğāmi'a, al-Qāhira, 2007., str. 335-483.

11 'A. Ḥasan, *al-Naḥw al-wāfi*, str. 502-503; 'I. 'I. Barakāt, *al-Naḥw al-'arabī*, str. 388.

12 Tako, npr. E. Badawi, M. Carter i A. Gully navode da su dvije osnovne pogodbene partikule u klasičnom arapskom jeziku *'in* i *law*. Iste dvije partikule i V. Cantarino opisuje kao dva glavna subordinatora pogodbenih rečenica u arapskom jeziku općenito, a W. Fischer im, opisujući pogodbene partikule u klasičnom arapskom jeziku, dodaje i partikulu *'immā*, koja se redovito obrađuje i u djelima što pripadaju arapskoj gramatičkoj tradiciji. Za razliku od njih, A. Beeston tvrdi kako su glavni subordinatori pogodbenih rečenica u arapskom jeziku veznici *'in* i *'idā*. Vidi: Elsaid Badawi; Michael G. Carter; Adrian Gully, *Modern Written Arabic: A Comprehensive Grammar*, Routledge, New York, 2004., str. 636; Vicente Cantarino, *Syntax of Modern Arabic Prose: The Compound*

nim rečenicama u ovoj skupini djela, on se ne razlikuje bitno od sadržaja koji se obrađuju u djelima arapske gramatičke tradicije. Centralno mjesto pripada razmatranju oblika glagola u protazi i apodozi poslije različitih pogodbenih subordinatora, redosljedu protaze i apodoze, upotrebi partikule *fa* na početku apodoze i značenju pogodbenih rečenica uvedenih različitim subordinatorima, dok se u obradi subordinatora *law* pažnja, osim glagolskim oblicima i značenjima rečenica uvedenih njim, posvećuje i oblicima negacije glagola u protazi i apodozi, upotrebi partikule *'anna* ispred imenske rečenice, upotrebi partikule *la* na početku apodoze, te upotrebi imenice, pronominalnog sufiksa ili formi rečenice poslije eliptične protaze uvedene izrazom *law lā*.

Međutim, autori djela koja pripadaju ovoj skupini često ukazuju i na promjene do kojih dolazi u modernom standardnom arapskom jeziku, među kojima je najznačajnija trend povlačenja iz upotrebe pogodbenog subordinatora *'in* i širenja upotrebe pogodbenih subordinatora *'idā* i *law* u njegovoj funkciji.¹³ Za subordinator *law* ovaj je trend posebno značajan budući da podrazumijeva širenje njegove upotrebe od subordinatora irealnih pogodbenih rečenica na teritoriju potencijalnih i realnih pogodbenih rečenica. Kada je riječ o evoluciji pogodbenih rečenica u modernom standardnom arapskom jeziku, posebno su interesantne studije što na korpusu demonstriraju promjene do kojih dolazi kako u sferi značenja i upotrebe subordinatora pogodbene rečenice tako i u distribuciji glagolskih oblika u protazi i apodozi poslije različitih subordinatora.¹⁴

U jednoj od takvih studija, M. Sartori odlazi toliko daleko da tvrdi kako su pogodbeni subordinatori iz klasičnog arapskog jezika u modernom jeziku, kao i u njegovim dijalektima, postali sinonimni, tako da se subordinator *'idā*, osim u potencijalnom značenju, zajedno sa subordinatom *law* upotrebljava i u hipotetičkim rečenicama sa značenjem sadašnjeg vremena, dok subordina-

Sentence, vol. III, Indiana University Press, Bloomington, 1975., str. 312; Wolfdietrich Fischer, *A Grammar of Classical Arabic*, Yale University Press, New Haven & London, 2002., str. 181; Alfred F. L. Beeston, *Written Arabic: An Approach to the Basic Structures*, Cambridge University Press, Cambridge, 1979., str. 83.

13 Vidi npr. Clive Holes, *Modern Arabic: Structures, Functions and Varieties*, Longman, London/New York, 1995., str. 238, 241-242; E. Badawi; M. Carter; A. Gully, *Modern Written Arabic*, str. 636; K. Dévényi, „Ġazā”, str. 478; M. Waltisberg, „Conjunctions”, str. 469; Manuel Sartori, „A Relational Approach to Modern Literary Arabic Conditional Clauses”, u: Tony McEnery; Andrew Hardie; Nagwa Younis, ur., *Arabic Corpus Linguistics*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2019., str. 163.

14 Vidi npr. Tareq R. K. Alfraidi, *Conditional Sentences in Modern Written Arabic*, University of Exeter, neobjavljena doktorska disertacija, Exeter, 2017., str. 108, 116, 124, 139, dostupno na: https://ore.exeter.ac.uk/articles/thesis/Conditional_Sentences_in_Modern_Written_Arabic/29735558, datum pristupa: 30. 09. 2025; M. Sartori, „A Relational Approach to Modern Literary Arabic Conditional Clauses”, str. 147, 157-158, 161-164.

tor *law* ne uvodi više samo irealne, odnosno hipotetičke, nego i potencijalne rečenice.¹⁵ Koliki je značaj ovakve tvrdnje jasno je ako uzmemo u obzir činjenicu da se u gramatikama arapskog jezika značenje arapske pogodbene rečenice redovito određuje na osnovu upotrebe pogodbenog subordinatora, te se upravo na osnovu tog svojstva arapske pogodbene rečenice često kontrastiraju s pogodbenim rečenicama u drugim jezicima u kojima se distinkcija između realne, potencijalne i irealne pogodbene rečenice postiže upotrebom odgovarajućih glagolskih oblika.¹⁶ Štaviše, M. Sartori, koji ovaj trend u modernom standardnom arapskom jeziku vezuje za utjecaj drugih jezika, tvrdi kako ovakva tektonska promjena u strukturi arapske pogodbene rečenice za rezultat ima to da odlučujuću ulogu u određivanju značenja arapskih pogodbenih rečenica više nemaju pogodbeni subordinatori nego glagolski oblici upotrijebljeni u protazi i apodozi. Tačnije, budući da u njegovom korpusu glagol u protazi najčešće ostaje u perfektu i zadržava vremenski neutralno značenje, M. Sartori zaključuje kako značenje pogodbenih rečenica u modernom standardnom arapskom jeziku određuje odnos između subordinatora u protazi i glagolskog oblika upotrijebljenog u apodozi.¹⁷

Konačno, za ovaj rad, koji se bavi upravo polifunkcionalnošću leksema *law* u arapskom jeziku, važan je način na koji su u literaturi opisane druge funkcije ovog leksema, osim njegove funkcije kao subordinatora arapske pogodbene rečenice, kao i koncesivne rečenice, koja se smatra jednom od vrsta arapske pogodbene rečenice.¹⁸ Upravo tu dolazi do izražaja sklonost kako autora koji pripadaju arapskoj gramatičkoj tradiciji tako i autora gramatika modernog standardnog arapskog jezika nastalih na drugim jezicima da u razmatranju pogodbenih rečenica uvedenih subordinatom *law* jednostavno spomenu ostale funkcije ovog leksema i njegove prijevodne ekvivalente ili

- 15 M. Sartori, „A Relational Approach to Modern Literary Arabic Conditional Clauses”, str. 164-166. Za razliku od M. Sartorija, T. Alfraidi pokazuje u svom korpusu modernog standardnog arapskog jezika značajnu zastupljenost primjera upotrebe subordinatora *law* i u realnim pogodbenim rečenicama, dok C. Holes upućuje na upotrebu refleksa subordinatora *law* u realnim pogodbenim rečenicama u nekim modernim arapskim dijalektima. Vidi: T. Alfraidi, *Conditional Sentences in Modern Written Arabic*, str. 108, 114-115, 139; C. Holes, *Modern Arabic*, str. 241-242.
- 16 Vidi npr. William Wright, *A Grammar of the Arabic Language*, 3rd ed., vol. II, Cambridge University Press, Cambridge, 1967., str. 347; Holes, *Modern Arabic*, str. 237-238; Karin C. Ryding, *A Reference Grammar of Modern Standard Arabic*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005., str. 671; K. Dévényi, „Ġazā”, 477.
- 17 M. Sartori, „A Relational Approach to Modern Literary Arabic Conditional Clauses”, str. 164-166.
- 18 Vidi npr. V. Cantarino, *Syntax of Modern Arabic Prose*, str. 330; Ron Buckley, *Modern Literary Arabic: A Reference Grammar*, Librairie du Liban, Beirut, 2004., str. 751; Michael Langer, „Concessive Clause”, u: Kees Versteegh et al., ur., *Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics*, vol. I, Brill, Leiden, 2006., str. 465.

značenje koje njegova upotreba rečenicama donosi u takvim slučajevima, bez upuštanja u analizu sintaktičkih funkcija samih rečenica ili leksema *law* u njima.¹⁹ Izuzetak donekle predstavljaju gramatike A. Beestona i T. Muftića, u kojima nailazimo na naznake nekih sintaktičkih funkcija rečenica uvedene subordinatorom *law*. Tako A. Beeston navodi kako se rečenica uvedena subordinatorom *law* može upotrijebiti kao objekat glagola koji izražavaju želju, dok T. Muftić složeni izraz *kamā law* svrstava među subordinatore rečenica u funkciji adverbijalne oznake načina.²⁰

U analizi koja slijedi u ovom radu opisana je upotreba leksema *law* kao subordinatora rečenica u funkciji adverbijalne oznake pogodbe, koncesivnosti i poređenja, subordinatora rečenica u funkciji objekta, te njegova funkcija kao eksklamativne partikule kojom se izražava irealna želja. Upotreba leksema *law* u njegovim različitim funkcijama ilustrirana je primjerima preuzetim iz djela koja pripadaju književnoumjetničkom stilu modernog standardnog arapskog jezika, a uključuju nekoliko kratkih priča Yūsufa 'Idrīsa i nekoliko romana Naḡība Maḥfūza.

Subordinator *law* u pogodbenim rečenicama

Subordinator *law* u klasičnom se arapskom jeziku upotrebljavao u irealnim ili hipotetičkim pogodbenim rečenicama, najčešće u značenju prošlog vremena, ali se njegova upotreba u modernom standardnom arapskom jeziku značajno širi. Tako je u analizi korpusa koju nudi T. Alfraidi upotreba subordinatora *law* zastupljena u realnim, potencijalnim i irealnim pogodbenim rečenicama, dok je u posljednje dvije grupe i dominantna.²¹

Glagoli u protazi i apodozi poslije subordinatora *law* najčešće su u obliku perfekta, ali se distribucija glagolskih oblika značajno mijenja u modernom standardnom arapskom jeziku, tako da obuhvata oblike imperfekta i futura,

19 Vrijedi napomenuti i to da većina autora spominje tek funkciju leksema *law* u izražavanju irealne želje, sa ili bez glagola koji mu prethodi, a samo neki spominju i njegovu upotrebu s relativizatorom *kamā*. Vidi npr. W. Wright, *A Grammar of the Arabic Language*, str. 347-348.; V. Cantarino, *Syntax of Modern Arabic Prose*, str. 324-326; 'A. Hasan, *al-Naḡw al-wāfi*, str. 502-503; W. Fischer, *A Grammar of Classical Arabic*, str. 323; E. Badawi; M. Carter; A. Gully, *Modern Written Arabic*, str. 648-650; R. Buckley, *Modern Literary Arabic*, str. 741-742; 'I. 'I. Barakāt, *al-Naḡw al-'arabī*, str. 388.

20 Vidi: A. Beeston, *Written Arabic*, str. 85; Teufik Muftić, *Gramatika arapskoga jezika*, Ljiljan, Sarajevo, 1997., str. 646.

21 T. Alfraidi, *Conditional Sentences in Modern Written Arabic*, str. 108, 112-114, 116, 124, 139. Za razliku od T. Alfraidija, M. Sartori opisuje upotrebu subordinatora *law* u potencijalnim i irealnim, ali ne i u realnim pogodbenim rečenicama. Vidi: M. Sartori, „A Relational Approach to Modern Literary Arabic Conditional Clauses”, str. 164-166.

kao i različite forme složenih glagolskih vremena.²² Glagolski oblici u protazi i apodozi mogu imati značenje prošlog vremena, ali i značenje sadašnjeg, odnosno budućeg vremena, što obično određuje kontekst. Za negiranje glagolskog oblika u protazi upotrebljava se partikula *lam* s oblikom jusiva, dok se glagolski oblik u apodozi negira partikulom *mā* i oblikom perfekta glagola. Apodozu poslije protaze uvedene subordinatom *law* često uvodi emfatička partikula *la*, iako njena upotreba nije obavezna. Protaza uvedena subordinatom *law* obično prethodi apodozi, ali se može realizirati i poslije nje. Rečenica uvedena subordinatom *law* najčešće je glagolska, što u arapskom jeziku podrazumijeva da glagol u inicijalnoj poziciji slijedi neposredno poslije subordinatora. Međutim, ukoliko subordinator *law* uvodi rečenicu koja počinje imenicom ili zamjenicom, poslije njega se upotrebljava partikula *'anna*. Primjerima koji slijede ilustrirani su različiti aspekti upotrebe subordinatora *law* u arapskim pogodbenim rečenicama.

(...) وَلَوْ عَاشَتْ ابْنَتِي لَكَانَتْ قَرِيْبَةً لِسَنَاءَ.²³

(...) *da bi i njegova kćerka, da je živa, bila Senina vršnjakinja.*²⁴

*And if my daughter had lived, she would be Sana's double.*²⁵

(...) وَلَوْ أَدْعَنَ لِسُلْطَانَ الْإِغْرَاءِ لَلَبِثْتُ تَحْتَ الْغِطَاءِ طَوِيْلًا، (...)²⁶

*Da je poslušao glas tog zova, dugo bi ostao pod pokrivačem, (...)*²⁷

*Had he yielded to the temptation, he would have remained under the covers for a long time (...)*²⁸

22 Više o upotrebi glagolskih oblika u protazi i apodozi poslije subordinatora *law*, ali i proširenju inventara takvih oblika u modernom standardnom arapskom jeziku vidi u: 'A. Hasan, *al-Naḥw al-wāfi*, str. 494-496; E. Badawi; M. Carter; A. Gully, *Modern Written Arabic*, str. 645-646; 'I. 'I. Barakāt, *al-Naḥw al-'arabi*, str. 385-387; T. Alfraidi, *Conditional Sentences in Modern Written Arabic*, str. 114, 122, 129; M. Sartori, „A Relational Approach to Modern Literary Arabic Conditional Clauses”, str. 146-147.

23 Naḡīb Maḡfūz, *Tartara faḡwa al-Nīl*, Mu'assasa Hindāwī, al-Qāhira, 2022., str. 21. U primjerima navedenim u radu leksem *law* i rečenice koje on uvodi označeni su podvlačenjem. Na isti način označeni su i njihovi prijevodni ekvivalenti.

24 Nedžib Maḡfuz, *Razgovori na Nilu*, Prijev. Mehmed Kico, Svjetlost, Sarajevo, 2000., str. 35. U rečenici na arapskom jeziku ovdje je uz imenicu *'ibna* upotrijebljen spojeni oblik lične zamjenice prvog lica jednine jer su razmišljanja jednog od junaka iskazana upravnim govorom, dok je u prijevodu na bosanski jezik isti oblik izražen prisvojnim pridjevom trećeg lica jednine *njegova* u konstrukciji neupravnog govora.

25 Naguib Mahfouz, *Adrift on the Nile*, Prijev. Frances Liardet, The American University in Cairo Press, Cairo, 1993., str. 29.

26 Naḡīb Maḡfūz, *Bayna al-qaṣrayn*, Mu'assasa Hindāwī, al-Qāhira, 2019., str. 16.

27 Nedžib Maḡfuz, *Put između dva dvorca*, Prijev. Sulejman Grozdanić, Svjetlost, Sarajevo, 1990., str. 25.

28 Naguib Mahfouz, *Palace Walk*, Prijev. William M. Hutchins; Olive E. Kenny, The American University in Cairo Press, Cairo, 1999., str. 16.

وَكَانَ لِحُجْرَةِ الْفُرْنِ عَلَى عُرْلَتِهَا عِلَاقَةٌ يُقَلِّبُهَا لَا تَهْنُ، فَلَوْ حَسِبَ الزَّمَنَ الَّذِي قَضَيْتَهُ بَيْنَ جِدْرَانِهَا لَكَانَ عُمْرًا، (...) ²⁹

Za kuhinju, iako je bila vani, vezalo ju je nešto za nju vrlo važno: kada bi izračunala vrijeme koje je provela među njenim zidovima, bio bi to čitav jedan život.³⁰

*The oven room, although isolated, had a special claim on Amina's affections. If the hours she had passed inside it were added up, they would be a lifetime.*³¹

U prijevodu na bosanski jezik hipotetička pogodbeno rečenica uvedena subordinatom *law* izražena je potencijalnom pogodbenom rečenicom, dok je u prijevodu na engleski jezik zadržana struktura arapske rečenice. Prijevod koji bi u većoj mjeri odražavao strukturu arapske rečenice bio bi: da se vrijeme koje je provela među njenim zidovima izračuna, bio bi to čitav jedan život.

"لَوْ كَانَ صَوْتُكَ جَمِيلًا كَصَوْتِي مَا قُلْتِ هَذَا!"³²

„Da imaš lijep glas kao ja, ne bi to rekla.”³³

„If your voice were beautiful like mine you wouldn't say that.”³⁴

(...) "لَوْ كَانَتْ مِنْ لَحْمِكَ وَدَمِكَ مَا قُلْتِ ذَلِكَ."³⁵

„Da je od tvoga mesa i tvoje krvi, ne bi tako govorila!”³⁶

„If she was your own flesh and blood you wouldn't say that.”³⁷

(...) وَكَانَ بُوْسُعِهِ أَنْ يَسْتَرِدَّهَا لَوْ شَاءَ، أَوْ أَنْ يَتَزَوَّجَ ثَانِيَةً وَثَالِثَةً وَرَابِعَةً، (...) ³⁸

Da je htio, mogao je da je vrati ili da se oženi nekom drugom, trećom, četvrtom...³⁹

*He could have kept her too, if he'd wanted, or taken second, third, and fourth wives.*⁴⁰

29 N. Maḥfūz, *Bayna al-qaṣrayn*, str. 15.

30 N. Maḥfuz, *Put između dva dvorca*, str. 22.

31 N. Mahfouz, *Palace Walk*, str. 14.

32 N. Maḥfūz, *Bayna al-qaṣrayn*, str. 24.

33 N. Maḥfuz, *Put između dva dvorca*, str. 39.

34 N. Mahfouz, *Palace Walk*, str. 26.

35 Naḡīb Maḥfūz, *al-Ḥarāfiš*, Mu'assasa Hindāwī, al-Qāhira, 2022., str. 19.

36 Nadžib Maḥfuz, *Saga o bednicima*, Prijev. Rade Božović, Prosveta, Beograd, 1989., str. 21.

37 Naguib Mahfouz, *The Harafish*, Prijev. Catherine Cobham, The American University in Cairo Press, Cairo, 1994., str. 15.

38 N. Maḥfūz, *Bayna al-qaṣrayn*, str. 9.

39 N. Maḥfuz, *Put između dva dvorca*, str. 11.

40 N. Mahfouz, *Palace Walk*, str. 5.

وَلَوْ أَنَّ هَذَا حَدَّثَ فِي قَرْيَةٍ لَحَاوَلَ الْأَهْلُ أَنْ يَتَسَتَّرُوا عَلَى ابْنَتِهِمْ، (...)⁴¹

*Da se ovo dogodilo u kakvom većem selu, ljudi bi pokušali da prikriju svoju kćer.*⁴²

*Had such a thing happened in a village the people would have done everything to cover up for one of their own.*⁴³

لَوْ لَمْ تُحِبْ هَذِهِ الْحَيَاةَ لَهَجَرْتَهَا مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ.⁴⁴

„(...) da se i tebi nije dopao ovakav život, davno bi ga ostavio, još prvog dana!”⁴⁵

„If you did not like this life, you would have left it on the first day!”⁴⁶

وَشِعَارُنَا الْقَدِيمُ: لَوْ لَمْ أَكُنْ لَتَمَنَيْتُ أَنْ أَكُونَ.⁴⁷

Iskonska je deviza: „da ne postojim, poželio bih da postojim”.⁴⁸

Like our old motto, „If I were not, I would wish to be.”⁴⁹

Kako je ranije naznačeno, upotreba subordinatora *law* u modernom se standardnom arapskom jeziku širi i na potencijalne i realne pogodbene rečenice. U narednih nekoliko primjera ilustrirana je ova pojava u analiziranom korpusu. U tom smislu posebno je interesantna prva rečenica, u kojoj je i u protazi i u apodozi upotrijebljen oblik perfekta, što je struktura pogodbene rečenice koja se rijetko sreće u realnim pogodbenim rečenicama.⁵⁰ U ostalim rečenicama apodoza se pojavljuje u inverziji, ispred protaze, i u njoj se upotrebljavaju oblik imperfekta glagola ili imenska rečenica u sadašnjem vremenu.

أَفْلَحْتَ لَوْ صَدَقْتَ، وَلَا أَمْلِكُ مَا يَدْعُونِي لِلشَّكِّ فِي صِدْقِهَا، ثُمَّ إِنَّ مَنظَرَ الشَّابِّ وَحَدِيثَهُ يَدْعُوَانِ لِلتَّقَةِ (...)⁵¹

Uspjela je ukoliko je iskrena. Nisam imao na osnovu čega sumnjati u njenu iskrenost. Uz to, njegov izgled i priča ulivaju povjerenje (...)⁵²

41 Yūsuf 'Idrīs, „Hādiṭa šaraf”, *Hādiṭa šaraf*, Mu'assasa Hindāwī, al-Qāhira, 2019., str. 64.

42 Jusuf Idris, „Pitanje časti”, *Šejh-baba i druge pripovijetke*, Prijev. Sulejman Grozdanić, Matica srpska, Novi Sad, 1977., str. 84.

43 Yusuf Idris, „The Shame”, *The Cheapest Nights*, Prijev. Wadida Wassef, Penguin Books, New York, 2020., str. 155, dostupno na: <https://oceanofpdf.com/authors/yusuf-idris/pdf-epub-the-cheapest-nights-english-and-arabic-edition-download/>, datum pristupa: 25. 09. 2025.

44 N. Maḥfūz, *Tartara fawqa al-Nīl*, str. 11.

45 N. Maḥfuz, *Razgovori na Nilu*, str. 21.

46 N. Maḥfouz, *Adrift on the Nile*, str. 12.

47 N. Maḥfūz, *Tartara fawqa al-Nīl*, str. 37.

48 N. Maḥfuz, *Razgovori na Nilu*, str. 58.

49 N. Maḥfouz, *Adrift on the Nile*, str. 59.

50 Vidi: T. Alfraidi, *Conditional Sentences in Modern Written Arabic*, str. 139-140.

51 Naḡīb Maḥfūz, *al-Karnak*, Mu'assasa Hindāwī, al-Qāhira, 2022., str. 16.

52 Naḡīb Maḥfuz, *Karnak*, Prijev. Halil Bjelak, Univerzal, Tuzla, 1989., str. 24.

*I had no reason to doubt her word. The boy's appearance and the way he talked both tended to confirm her opinion, (...)*⁵³

U prijevodu na bosanski jezik, pogodbena rečenica uvedena subordinatom *law* iskazana je realnom pogodbenom rečenicom *ukoliko je iskrena*, dok su u prijevodu na engleski jezik i protaza i apodoza izostavljene.⁵⁴ Sadržaj rečenice koja slijedi jasno ukazuje na to da je subordinator *law* ovdje upotrijebljen u značenju subordinatora realne pogodbene rečenice.

عَبَّرَ رِيْقَكَ عَلَى كُؤِبِ مَاءٍ، وَيَا حَبْدًا لَوْ عَصَرْتَ عَلَيْهِ نَصْفَ لَيْمُونَةٍ.⁵⁵

„Osvježi se čašom vode, ili još bolje iscijedi u nju pola limuna.”⁵⁶

„Swill your mouth out with a cup of water! So much the better if you can squeeze half a lemon as well.”⁵⁷

U prijevodu na bosanski jezik pogodbena rečenica uvedena subordinatom *law* izražena je nezavisnom rečenicom sa glagolom u obliku imperativa, dok je u prijevodu na engleski jezik iskazana realnom pogodbenom rečenicom. Prijevod koji bi u većoj mjeri odražavao strukturu arapske rečenice bio bi: *Speri usta čašom vode, a još će bolje biti ako u nju iscijediš pola limuna*.⁵⁸

أَنْتَ مُقَفِّفٌ وَلَكَ خَيْالٌ، فَهَلْ تَتَّصَوَّرُ مَا يُمَكِّنُ أَنْ يَحُلَّ بِهَذِهِ الْفَتَاةِ الْبَرِيئَةِ فِيمَا لَوْ أَصْرَرْتَ عَلَى

الصَّمْتِ؟⁵⁹

53 Naguib Mahfouz, *Karnak Café*, Prijev. Roger Allan, Anchor Books, New York, 2008., str. 22, dostupno na: <https://oceanofpdf.com/authors/naguib-mahfouz/pdf-epub-karnak-cafe-a-modern-arabic-novel-download/>, datum pristupa: 25. 09. 2025.

54 Ova je pogodbena rečenica inače upotrijebljena u kontekstu razgovora dvaju junaka. Upravo je stoga u rečenici na arapskom jeziku u konstrukciji upravnog govora iskazana oblikom drugog lica jednine ženskog roda, što je naznačeno upotrebom vokala u tekstu romana, dok je u prijevodu na bosanski jezik u konstrukciji neupravnog govora izražena oblikom trećeg lica jednine ženskog roda. Prijevod koji bi u većoj mjeri odražavao strukturu arapske rečenice bio bi: *Sretna si ako govoriš istinu*.

55 N. Maḥfūz, *al-Karnak*, str. 19.

56 N. Mahfuz, *Karnak*, str. 30.

57 N. Mahfouz, *Karnak Café*, str. 26.

58 U radu je u onim slučajevima kada je sintaktička struktura izvorne arapske rečenice u objavljenom prijevodu prenesena drugačijim tipom konstrukcije ponuđen prijevod koji u većoj mjeri odražava sintaktičku strukturu rečenice na arapskom jeziku. Bitno je, međutim, naglasiti kako ovakvi alternativni prijevodi nemaju ambiciju ponuditi bolja prevodilačka rješenja. Naprotiv, riječ je o pokušaju prenošenja sintaktičke strukture izvorne rečenice u tekstu prijevoda kako bi čitatelji koji ne razumiju arapski jezik imali bolju predstavu o upotrijebljenoj konstrukciji. Naime, kako se može i očekivati, sintaktička struktura, a često i izbor riječi u citiranim prijevodima primjera ne odgovaraju uvijek u potpunosti sadržaju rečenice na arapskom jeziku. Razlike između teksta izvornih primjera na arapskom jeziku i njihovih prijevoda na bosanski, engleski i srpski jezik svakako su uslovljene kako prevodilačkom slobodom tako i silama konteksta koje neminovno utječu na prevodilački izbor na leksičkom nivou, ali i izbor oblika i konstrukcija na morfološkom i sintaktičkom nivou.

59 N. Maḥfūz, *al-Karnak*, str. 35.

„*Obrazovan si, imaš mašte, možeš li zamisliti šta će se desiti s ovom nevinom djevojkom ako nastaviš da šutiš?*”⁶⁰

„*You're an educated man, and I'm sure you've some imagination,*” *he went on.* „*Can you imagine what might happen to this poor innocent girl if you refuse to talk?*”⁶¹

U oba navedena prijevoda pogodbeno rečenica uvedena subordinatorom *law* izražena je realnom pogodbenom rečenicom. U ovom slučaju bi se poimanje subordinatora *law* kao realne pogodbene partikule moglo povezati i sa složenim izrazom *fīmā* u značenju *za vrijeme dok*, koji joj neposredno prethodi.

(...) وَالنَّعْشُ ثَقِيلٌ، وَالْمَسَافَةُ دَائِمًا طَوِيلَةً، وَمَا أَفْطَعَ الصَّيْفَ، وَالْمُصِيبَةُ الْكُبْرَى لَوْ كَانَ الْمَيِّتُ مِنْ أَصْحَابِ الْأَوْزَانِ الثَّقِيلَةِ.⁶²

*Nosiljka je teška, a put uvijek dug, vrućina nenasna, a najveća je tegoba kad mrtvac spada u ljude teže kategorije.*⁶³

*Very often it was heavy, and the distance always long. Summertime was hell. But the biggest torture were the obese.*⁶⁴

Pogodbeno rečenica uvedena subordinatorom *law* u oba je navedena prijevoda izražena pozicijom predikata imenske rečenice u kontekstu u kojem nema mjesta irealnom ili hipotetičkom značenju subordinatora *law*. U prijevodu na bosanski jezik u funkciji predikata je vremenska rečenica *kad mrtvac spada u ljude teže kategorije*, a u prijevodu na engleski jezik je cijela pogodbeno rečenica iskazana imeničkom frazom *the obese*. Prijevod koji bi u većoj mjeri odražavao strukturu arapske rečenice bio bi: *Nosiljka je teška, a put uvijek dug, ljetna vrućina nenasna, a najveća je tegoba ako mrtvac spada u ljude teže kategorije*.

Pogodbeno rečenica uvedena subordinatorom *law* često se upotrebljava kao protaza čija apodoza ima formu upitne rečenice. U takvim se slučajevima nerijetko dešava da ostatak upitne rečenice bude izostavljen, tako da se, uz protazu, kao signal apodoze pojavljuje samo upitna zamjenica.

وَمَاذَا يَخْدُتْ لَوْ عَادَ إِلَى بَيْتِهِ هَكَذَا كَالنَّاسِ الطَّيِّبِينَ، (...)

60 N. Mahfuz, *Karnak*, str. 58.

61 N. Mahfouz, *Karnak Café*, str. 47.

62 Yūsuf 'Idrīs, „Šayḥūḥa bi dūn ḡunūn”, *Hādiṭa šaraf*, Mu'assasa Hindāwī, al-Qāhira, 2019., str. 21.

63 Jusuf Idris, „Obična starost”, *Šejh-baba i druge pripovijetke*, Prijev. Sulejman Grozdanić, Matica srpska, Novi Sad, 1977., str. 35.

64 Yusuf Idris, „Death from Old Age”, *The Cheapest Nights*, Prijev. Wadida Wassef, Penguin Books, New York, 2020., str. 131, dostupno na: <https://oceanofpdf.com/authors/yusuf-idris/pdf-epub-the-cheapest-nights-english-and-arabic-edition-download/>, datum pristupa: 25. 09. 2025.

65 Yūsuf 'Idrīs, „'Arḥaṣ layālī”, *'Arḥaṣ layālī*, Mu'assasa Hindāwī, al-Qāhira, 2019., str. 9.

*A šta bi bilo da se vrati kući kao ostali pristojan svijet.*⁶⁶

*Suppose now that he were simply to go home like a God-fearing man.*⁶⁷

مَاذَا تَقُولُ لِرَبِّنَا لَوْ حَاسَبَكَ عَلَىٰ أَخْبَارِكَ هَذِهِ؟⁶⁸

*Šta bi odgovorio pred bogom da te zbog tih priča pozove na odgovornost?*⁶⁹

*What will you tell our Lord if He takes you to account for these reports?*⁷⁰

(...) مَاذَا لَوْ نَطَقَ الصَّمْتُ؟ مَاذَا لَوْ تَكَلَّمَ؟⁷¹

*Šta bi bilo kad bi ćutanje moglo da govori? Šta bi bilo kad bi reklo?*⁷²

(...) *what if the silence revealed its secrets? What if it could speak?*⁷³

U prijevodu na bosanski jezik, dvije arapske eliptične rečenice, koje se sastoje samo od upitne zamjenice i pogodbene rečenice, prevedene su potpunim rečenicama sa zavisnim potencijalnim pogodbenim rečenicama, dok je u prijevodu na engleski jezik očuvana struktura arapske rečenice. Prijevod koji bi u većoj mjeri odražavao strukturu arapske rečenice bio bi: *A šta da šutnja progovori? Šta da sve ispriča?*

U narednom primjeru pogodbeni rečenica uvedena subordinatorom *law* zapravo bi se mogla smatrati tek izrazom irealne želje u kojoj leksem *law* nije subordinator nego partikula. Stoga bi ova rečenica mogla biti navedena i u posljednjem segmentu ovog rada, koji se bavi upotrebom partikule *law* za izražavanje irealne želje. Ovakvo shvatanje rečenice posebno dolazi do izražaja u prijevodu na engleski jezik.

66 Jusuf Idris, „Bijedna noć”, *Šejh-baba i druge pripovijetke*, Prijev. Sulejman Grozdanić, Matica srpska, Novi Sad, 1977., str. 98.

67 Yusuf Idris, „The Cheapest Nights”, *The Cheapest Nights*, Prijev. Wadida Wassef, Penguin Books, New York, 2020., str. 17, dostupno na: <https://oceanofpdf.com/authors/yusuf-idris/pdf-epub-the-cheapest-nights-english-and-arabic-edition-download/>, datum pristupa: 25. 09. 2025. U prijevodu na engleski jezik ovdje je došlo do promjene u strukturi rečenice, tako da je pogodbeni rečenica uvedena subordinatorom *law* prevedena pozicijom objekta glagola *suppose*.

68 N. Maḥfūz, *Bayna al-qaṣrayn*, str. 44.

69 N. Maḥfūz, *Put između dva dvorca*, str. 79.

70 N. Maḥfouz, *Palace Walk*, str. 54. U prijevodu na engleski jezik arapska hipotetička pogodbeni rečenica izražena je realnom pogodbenom rečenicom.

71 Yūsuf 'Idrīs, „Bayt min laḥm”, *Bayt min laḥm*, Mu'assasa Hindāwī, al-Qāhira, 2019., str. 11.

72 Jusuf Idris, „Kuća mesa”, *Šejh-baba i druge pripovijetke*, Prijev. Hatidža Čar, Matica srpska, Novi Sad, 1977., str. 59.

73 Yousef Idris, „House of Flesh”, Prijev. Cameron Lindley Cross, *University of Michigan College of Literature, Science and Arts*, str. 5, <https://sites.lsa.umich.edu/kchalipa/wp-content/uploads/sites/306/2015/09/House-of-Flesh-tr.-Cross.pdf>, datum pristupa 08. 05. 2020.

وَمَاذَا عَلَيْهِ لَوْ سَحَبَ عَصَاةَ "المُشْمَشِ" ذَاتَ الْكُؤْبِ الْحَدِيدِ، وَمَرَّ عَلَى سَمْعَانَ، وَانْطَلَقَا إِلَى عَزْبَةِ الْبَلَابِيسَةِ، (...) ⁷⁴

A šta da povuče svoj kajsijev štap sa željeznim šiljkom i naiđe kod Samana, da trknu do sela Balabise, (...) ⁷⁵

If only he could just grab his ferruled cane and go to collect Sama'an and together make off for the neighboring farm of El Balabsa. ⁷⁶

Posebnu eliptičnu formu protaze uvedene subordinatom *law* čini njegova konstrukcija s partikulom za negaciju *lā*. U ovakvim se rečenicama u površinskoj strukturi osim konstrukcije *law lā* može upotrijebiti samo imenička fraza u nominativu ili spojeni oblik lične zamjenice budući da se partikulom za negaciju iskazuje ideja postojanja, odnosno nepostojanja. Osim imeničke fraze i spojenog oblika lične zamjenice, poslije konstrukcije *law lā* može slijediti i imenska ili glagolska rečenica uvedena partikulom 'anna ili 'an.

لَا ضَبَحْتُ صَدِيقَتَهَا الصُّدُوقَةَ. ⁷⁷

Da nije 78zlika u godinama, postala bi jo

Had it not been for the difference in age she might have been her best friend. ⁷⁹

□ بَيْنَ لَخَطْبَتِهَا لِأَخِيهَا الَّذِي يَعْمَلُ صَرَّافًا فِي الْبَحِيرَةِ. ⁸⁰

81

(...) saying that had they been of the same religion she would have taken her for wife to her brother who was a cashier in the province of Beheira. ⁸²

وَلَخَطْبَتَهَا كَانَ مَا يُلْهَلِبُ سُخْطَهُ أَكْثَرَ هُوَ طَنْطَاوِي الْخَفِيرِ، وَكُؤْبُ الشَّايِ "الزَّرْدَةِ" الَّتِي عَزَمَ عَلَيْهِ بِهَا فِي حَبْكَةِ الْمَعْرَبِ، وَالَّتِي لَوْلَا دَنَاوَتُهُ، وَجَرِيَانُ رَيْفِهِ عَلَيْهَا، مَا دَاقَهَا. ⁸³

(...) a tog trenutka još više je raspaljivao njegov bijes čuvar Tantavi i čaša jakog čaja, na koju ga je pozvao u predvečerje, i da nije toliko bijedan i požudan, ne bi ga ni probao. ⁸⁴

74 Y. 'Idrīs, „'Arḥaṣ layālī", str. 9.

75 J. Idris, „Bijedna noć", str. 97.

76 Y. Idris, „The Cheapest Nights", str. 17.

77 Y. Idrīs, „Ḥādīṭa šaraf", str. 68.

78 J. Idris, „Pitanje časti", str. 89.

79 Y. Idris, „The Shame", str. 159.

80 Y. Idrīs, „Ḥādīṭa šaraf", str. 68.

81 J. Idris, „Pitanje časti", str. 89.

82 Y. Idris, „The Shame", str. 159. U prijevodu na engleski jezik eliptična konstrukcija iz arapskog jezika *law lā al-dīnu* izražena je potpunom rečenicom: *had they been of the same religion*.

83 Y. 'Idrīs, „'Arḥaṣ layālī", str. 8.

84 J. Idris, „Bijedna noć", str. 96.

*But now his anger turned on Tantawi, the watchman, as he recalled the glass of tea the latter had offered him in the glow of sunset, and which his parched throat and his longing for it had forced him to accept at the cost of his pride.*⁸⁵

U prijevodu na bosanski jezik pogodbena rečenica uvedena subordinatom *law* u eliptičnom izrazu s partikulom za negaciju *lā* izražena je potpunom pogodbenom rečenicom, dok je u prijevodu na engleski jezik došlo do značajnih promjena u strukturi glavne rečenice, te je pogodbena rečenica izražena pozicijama subjekta i predikata u drugoj koordiniranoj relativnoj rečenici – atributu imenice *glass*. Prijevod koji bi u većoj mjeri odražavao strukturu arapske rečenice bio bi: *a tog trenutka još više je raspaljivao njegov bijes čuvar Tantavi i čaša jakog čaja, na koju ga je pozvao u predvečerje, a koju, da nije bilo njegove slabosti i silne želje, ne bi ni okusio.*⁸⁶

إِنَّهُمْ أَبْنَاؤُهَا الْحَقِيقِيُّونَ، وَلَوْلَاهَا لَتَشَرَّدَ أَكْثَرُهُمْ فِي الْأَرْقَةِ وَالْحَوَارِي وَالصَّبِيَّاعِ.⁸⁷

*Oni su prava djeca revolucije i da nje nije bilo većina njih bi se raspršila i izgubila po gradskim četvrtima i ćorsokacima.*⁸⁸

*They were the real children of the revolution. But for its achievements, they would all have been loitering around the streets and alleys with no real sense of purpose.*⁸⁹

(...) وَلَوْلَاهَا لَأَتَمَّ تَعْلِيمَهُ ...⁹⁰

*Da nije tako bilo, on bi se do kraja školovao...*⁹¹

*Then he would have completed his education.*⁹²

U prijevodu na bosanski jezik arapska eliptična konstrukcija prevedena je potpunom rečenicom, dok je u prijevodu na engleski jezik ovdje došlo do većih promjena u strukturi rečenice, tako da je pogodbeni odnos prenesen na rečenicu koja u tekstu prethodi navedenom primjeru, dok je u tekstu primjera u potpunosti izostala zavisna pogodbena rečenica. Prijevod koji bi u većoj

85 Y. Idris, „The Cheapest Nights”, str. 16.

86 Konstrukcija *ğarayānu rīqihī* zapravo ima značenje *curenja pljuvačke*, tako da bi je u prijevodu na bosanski jezik mnogo bolje bilo izraziti punom rečenicom: *da mu za njim nije potekla pljuvačka*. Ovdje je prevedena imeničkom frazom *silne želje* s ciljem očuvanja sintaktičke strukture rečenice na arapskom jeziku.

87 N. Maḥfūz, *al-Karnak*, str. 10.

88 N. Maḥfuz, *Karnak*, str. 12.

89 N. Maḥfouz, *Karnak Café*, str. 12. U prijevodu na engleski jezik hipotetička pogodbena rečenica izražena je nezavisnom rečenicom s frazom *but for* u inicijalnoj poziciji. Ova se fraza inače upotrebljava u značenju prijedloga *izuzev*, ali bi ovdje bila prevedena prijedlogom *bez*.

90 N. Maḥfūz, *Bayna al-qaşrayn*, str. 46.

91 N. Maḥfuz, *Put između dva dvorca*, str. 83.

92 N. Maḥfouz, *Palace Walk*, str. 57.

mjeri odražavao strukturu arapske rečenice bio bi: *Da nije toga, školovao bi se do kraja.*

(...) وَلَوْلَا أَنَّهُ رَجُلٌ لَحَسِبَ النَّاسُ أَنَّهُ أَرْمَلَةٌ تَبْكِي وَتَنْتَجِبُ.⁹³

(...) i *da nije muškarac, ljudi bi pomislili da je kakva udovica koja plače i rida.*⁹⁴

*Were he not a man he could have been taken for a grief-stricken widow bemoaning a dead husband.*⁹⁵

(...) وَلَوْلَا أَنَّهُا تَسْمَعُهُ كُلَّ لَيْلَةٍ فِي مِثْلِ هَذِهِ السَّاعَةِ لَأَنْكَرْتَهُ،⁹⁶(...)

*Da ga nije slušala svaku noć u ovo doba, sigurno ga ne bi prepoznala.*⁹⁷
*If she had not heard him every night at about this hour, she would not have believed it.*⁹⁸

(...) وَالْحَقُّ أَنَّهُ لَوْلَا أَنَّ الْكَوَاكِبَ تَدُورُ حَوْلَ الشَّمْسِ لَتَحَقَّقَ لَنَا الْخُلُودُ.⁹⁹

*Sve kad ni planete ne bi kružile oko sunca mi bismo postojali u ovoj vječnosti.*¹⁰⁰

*The fact is, were it not for the planets' revolution around the sun, we would soon know immortality at first hand.*¹⁰¹

U prijevodu na bosanski jezik ovdje je hipotetička pogodbeno rečenica uvedena subordinacijom *law* prevedena potencijalnom koncesivnom rečenicom, te je izmijenjen i odnos uslova iskazanog u protazi i radnje u apodozi. Prijevod koji bi odražavao strukturu arapske rečenice bio bi: *Istina je da bismo, da nema kruženja planeta oko sunca, iskusili vječnost.*

وَأَوْشَكَتْ أَنْ تَنْهَارَ لَوْلَا أَنْ تَلْقَاهَا بَيْنَ يَدَيْهِ عَارِفٌ سَلِيمَانُ،¹⁰²(...)

*Pala bi da je nije Arif Sulejman dočekao na ruke, (...)*¹⁰³
*She would have collapsed completely if 'Arif Sulayman had not caught her (...)*¹⁰⁴

(...) فَرَفَضَ ذَلِكَ بَابَاءٍ، وَقَرَّرَ هَجَرَ الْمُقَهِّي لَوْلَا أَنْ أَمْسَكَ بِهِ أَصْحَابُهُ،¹⁰⁵(...)

93 Y. 'Idrīs, „Hādiṭa šaraf“, str. 65.

94 J. Idris, „Pitanje časti“, str. 85.

95 Y. Idris, „The Shame“, str. 156.

96 N. Maḥfūz, *Bayna al-qaṣrayn*, str. 9.

97 N. Maḥfuz, *Put između dva dvorca*, str. 12-13.

98 N. Maḥfouz, *Palace Walk*, str. 6.

99 N. Maḥfūz, *Tartara fawqa al-Nīl*, str. 32.

100 N. Maḥfuz, *Razgovori na Nilu*, str. 53.

101 N. Maḥfouz, *Adrift on the Nile*, str. 50.

102 N. Maḥfūz, *al-Karnak*, str. 24.

103 N. Maḥfuz, *Karnak*, str. 39.

104 N. Maḥfouz, *Karnak Caḡē*, str. 33.

105 N. Maḥfūz, *al-Karnak*, str. 21.

(...) *pa to odlučno odbi i krenu da napusti kafanu, ali ga drugovi zadržāše.*¹⁰⁶

*He utterly rejected such coddling and made up his mind to leave the café. It was only when his friends grabbed hold of him that he was persuaded not to do so.*¹⁰⁷

U oba navedena prijevoda u posljednjem primjeru pogodbena rečenica uvedena subordinatom *law* prevedena je nezavisnom rečenicom. U prijevodu na bosanski jezik izražena je nezavisnom suprotnom rečenicom, dok je u prijevodu na engleski jezik izražena složenom rečenicom u kojoj je sadržaj pogodbene rečenice iskazan zavisnom rečenicom u funkciji adverbijalne oznake vremena, dok je ostatkom glavne rečenice izražen sadržaj koji je u površinskoj strukturi arapske rečenice izostavljen jer se podrazumijeva. Analitički prikaz arapske rečenice bio bi: *pa odbio je on to sa odbijanjem i odlučio je on napuštanje kafane da nije da uhvatili su njega drugovi njegovi,*¹⁰⁸ dok bi prijevod koji bi odražavao njenu strukturu bio: *On to energično odbi i odluči da napusti kafanu da ga drugovi nisu zadržali.* Tek iz navedenog prijevoda i analitičkog prikaza jasno se vidi zašto su prevodioci tragali za drugačijim rješenjima, te je u prijevodu na bosanski jezik suprotnom rečenicom implicitno iskazano to da *on nije napustio kafanu*, dok je u prijevodu na engleski jezik eksplicitno izražen izostavljeni tekst iz eliptične strukture arapske rečenice. Štaviše, V. Cantarino ističe kako u modernom standardnom arapskom jeziku subordinatori pogodbene rečenice nekad izgube pogodbenu snagu i upotrebljavaju se jednostavno u značenju suprotnosti. Ovakvu pojavu V. Cantarino posebno opisuje u razmatranju upotrebe konstrukcije *law lā*, te bi se njegovi zaključci mogli primijeniti i na ovu i njoj slične rečenice.¹⁰⁹

Subordinator *law* u koncesivnim rečenicama

Kako je već spomenuto, koncesivne se rečenice u arapskom jeziku ne posmatraju kao zasebna vrsta zavisne adverbijalne rečenice nego kao jedna od vrsta pogodbene rečenice. Za razliku od pogodbenih rečenica, kojima se radnja apodoze uslovljava ispunjavanjem uslova iskazanog u protazi, koncesivnim se rečenicama izražava upravo suprotno značenje, da radnja zavisne koncesivne rečenice ne utječe na ostvarenje radnje glavne rečenice. Kao i u pogodbenim, i u arapskim koncesivnim rečenicama upotrebljavaju se subordinatori *'in* i *law*, sa značenjem subordinatora realne i irealne rečenice, ali

106 N. Mahfuz, *Karnak*, str. 34.

107 N. Mahfouz, *Karnak Café*, str. 29.

108 U ovom je slučaju analitički prikaz tek doslovan prijevod rečenice s arapskog jezika budući da su riječi stavljene u odgovarajuće oblike radi lakšeg čitanja prikaza.

109 V. Cantarino, *Syntax of Modern Arabic Prose*, str. 312, 329-330.

su u koncesivnim rečenicama ovi subordinatori u konstrukciji s veznikom *wa*. Osim izraza *wa law*, leksem *law* se u arapskim koncesivnim rečenicama pojavljuje i u izrazima *hattā wa law* i *hattā law*.¹¹⁰ Arapske koncesivne rečenice uvedene složenim izrazima sa subordinatom *law*, za razliku od pogodbenih rečenica, obično slijede poslije glavne rečenice, iako se mogu realizirati i kao umetnute rečenice, ali i ispred glavne rečenice.

(...) وَيَرَوْنَ أَنَّ خَيْرَ الْوَطَنِ وَتَقَدُّمَهُ لَنْ يَتَحَقَّقَ إِلَّا مِنْ خِلَالِ الْإِيدُولُوجِيَّةِ، وَلَوْ طَالَ الْإِنْتِظَارُ؛
 (...)¹¹¹

(...) i smatraju da se dobrobit i napredak domovine neće ostvariti osim kroz ideologiju, makar se čekanje oteglo.¹¹²

*They believe that the national interest and progress are best served through ideology, even though the process may involve a very long period of waiting.*¹¹³

(...) فَيَجِبُ أَنْ نَحْلُهَا دُونَ إِبْطَاءٍ، وَلَوْ دَفَعْنَا الثَّمَنَ، (...)¹¹⁴

*To bez odlaganja moramo riješiti makar morali i cijenu platiti.*¹¹⁵

*That's the problem we have to solve, and quickly, even if it involves paying the price.*¹¹⁶

"وَإِنِّي أَرْضَى بِهِ فِي تِلْكَ الْحَالِ، وَلَوْ كَانَ شَيْخًا مِنْ شَيْوخِ الْأَزْهَرِ."¹¹⁷

„U tom slučaju bila bih s njim zadovoljna, pa makar bio azharski šejh...”¹¹⁸

„I wouldn't mind a blind one, even if he was a religious scholar from al-Azhar Mosque.”¹¹⁹

(...) إِلَّا أَنْ مَسْأَلَةَ وَجُودِكَ فِي مَنْزِلِهَا، حَتَّى وَلَوْ رَأَى النَّاسَ وَأَنْتَ تَقِيْسُ الْجَلْبَابِ، مَسْأَلَةٌ لَا يَسْتَرِيحُ لَهَا كُلُّ مَنْ يَرَاكَ؛ (...)¹²⁰

110 Iako se srastanje priloga *hattā* sa subordinatom *law* u ovakvim izrazima može dovesti u pitanje, u literaturi se sva tri izraza navode kao složeni subordinatori arapskih koncesivnih rečenica. Vidi npr. M. Langer, „Concessive Clause”, str. 465; M. Sartori, „A Relational Approach to Modern Literary Arabic Conditional Clauses”, str. 144. Interesantno je da C. Holes u opisu koncesivnih rečenica u modernom standardnom arapskom jeziku uopće ne spominje izraze *wa law*, *wa 'in* i druge složene izraze s leksemom *law*. Vidi: C. Holes, *Modern Arabic*, str. 235-237.

111 N. Maḥfūz, *al-Karnak*, str. 57.

112 N. Maḥfuz, *Karnak*, str. 96.

113 N. Maḥfouz, *Karnak Cafē*, str. 75.

114 N. Maḥfūz, *al-Karnak*, str. 58.

115 N. Maḥfuz, *Karnak*, str. 97.

116 N. Maḥfouz, *Karnak Cafē*, str. 76.

117 N. Maḥfūz, *Bayna al-qaṣrayn*, str. 110.

118 N. Maḥfuz, *Put između dva dvorca*, str. 204.

119 N. Maḥfouz, *Palace Walk*, str. 145.

120 Y. 'Idrīs, „Ḥādīṭa šaraf”, str. 65.

(...) *ali je i samo zalaženje u njenu kuću, čak i kad bi te vidjeli ljudi da krojiš galabiju, stvar prema kojoj zazire svak ko te vidi.*¹²¹

(...) *but to be seen in her house, even though only to try on a gallabieh, was compromising.*¹²²

U prijevodu na bosanski jezik arapska irealna koncesivna rečenica izražena je potencijalnom koncesivnom rečenicom, dok je u prijevodu na engleski jezik zadržana struktura arapske rečenice. Prijevod koji bi u većoj mjeri odražavao strukturu arapske rečenice bio bi: *ali je i samo zalaženje u njenu kuću, pa makar te ljudi vidjeli kako probavaš galabiju, nešto od čega će zazirati svak ko te vidi.*

(...) وَلَنْ تَصْحَوْ حَتَّىٰ لَوْ نَفَخَ إِسْرَافِيلُ فِي نَفِيرِهِ، (...) ¹²³

*Ona se ne bi probudila čak i kad bi Israfil puhnuo u svoju trubu.*¹²⁴

*Nothing would make her stir. Not even the angel Israfil blowing his trumpet to raise the dead.*¹²⁵

(...) وَمَعْنَىٰ هَذَا أَنَّهُ يَنْبَغِي لَهَا الصَّبْرُ، حَتَّىٰ لَوْ صَدَقَتْ وَسَاوِسُهَا (...) ¹²⁶

*To znači da ona treba da bude strpljiva, čak i kad bi sve te njene priče bile tačne.*¹²⁷

*The moral of all this advice was that she had to be patient, even if her suspicions were true.*¹²⁸

U obje navedene rečenice uvedene složenim izrazom *hattā law* arapska irealna koncesivna rečenica je u prijevodu na bosanski jezik izražena potencijalnom koncesivnom rečenicom, što je slučaj i u prijevodu druge rečenice na engleski jezik. U prijevodu prve rečenice na engleski jezik, pak, arapska je koncesivna rečenica izražena imeničkom frazom koja je, zajedno s prilogom za isticanje i ponovljenom negacijom, izdvojena u novu rečenicu operacijom parcelacije. Prijevodi koji bi u većoj mjeri odražavali strukturu arapske rečenice bili bi: *Ona se ne bi probudila čak ni da melek Israfil puhne u svoj rog/ makar melek Israfil puhnuo u svoj rog i To znači da treba biti strpljiva, makar njene sumnje bile tačne.*

U koncesivnoj rečenici uvedenoj složenim subordinatom *wa law* može biti upotrijebljena samo konstrukcija u adverbijalnoj funkciji. U takvim eliptičnim rečenicama u površinskoj su strukturi izostavljeni glagol i njegov subjekat, koji se podrazumijevaju s obzirom na sadržaj glavne rečenice.

121 J. Idris, „Pitanje časti”, str. 85.

122 Y. Idris, „The Shame”, str. 156.

123 Y. 'Idrīs, „'Arḥaṣ layālī”, str. 10.

124 J. Idris, „Bijedna noć”, str. 98.

125 Y. Idris, „The Cheapest Nights”, str. 17.

126 N. Maḥfūz, *Bayna al-qaṣrayn*, str. 292.

127 N. Maḥfuz, *Put između dva dvorca*, str. 544.

128 N. Maḥfouz, *Palace Walk*, str. 387.

أَلَمْ يَكُنْ بِوَسْعِهِ أَنْ يُخْبِرَنِي وَلَوْ بِالتَّلْفُونَ؟¹²⁹

„Zar me nije mogao bar telefonom obavijestiti?“¹³⁰

„He might have let me know, even if it was just a phone call.“¹³¹

U prijevodu na bosanski jezik cijela koncesivna rečenica, koja se i u tekstu na arapskom jeziku sastoji od subordinatora i prijedložne fraze u funkciji adverbijalne oznake načina, iskazana je upotrebom partikule *bar* i imeničke fraze *telefonom* u padežnom obliku instrumentala. U prijevodu na engleski jezik koncesivna rečenica je iskazana formom rečenice. Prijevod u kojem bi arapska koncesivna rečenica bila izražena formom rečenice bio bi: *Zar me nije mogao obavijestiti, pa makar telefonom javio*.

I u sljedećem je primjeru u površinskoj strukturi koncesivne rečenice u arapskom jeziku zadržana samo imenička fraza *sā'at-an wāḥīdat-an* u funkciji adverbijalne oznake načina. U prijevodima na bosanski i engleski jezik nalazimo približno istu strukturu kao u prethodnom primjeru: u prijevodu na bosanski jezik koncesivna rečenica iskazana je partikulama *makar* i *samo* i prijedložnim izrazom, dok je u prijevodu na engleski jezik i ovdje upotrijebljena forma rečenice.

(...) فَتَذَكَّرْتُ أَنَّ الشُّبَّانَ كَانُوا يَتَلَقَّوْنَ فِي الْمَقْهَى حَتَّى فِي السَّنَاءِ — وَفَتَّ الدِّرَاسَةِ — وَلَوْ سَاعَةً وَاحِدَةً، (...)¹³²

Sjećam se, mladiće se moglo nekad sresti u kafani čak i zimi, u vrijeme učenja, makar samo na sat vremena.¹³³

I remembered that the young folk used to meet here even during the wintertime—part of the academic year – even if it was just for an hour or so.¹³⁴

وَلَكِنَّ عَمَّ مُحَمَّدٍ لَا يَتَنَحَّى، بَلْ يَظُلُّ فِي مَكَانِهِ يُسَاعِدُ مُعَلِّمَهُ فِي قَلْبِ الْمَيْتِ وَلَوْ يَرْفَعُ سَاقَ أَوْ عَدْلَ يَدَيْهِ.¹³⁵

Međutim, čika-Muhammad se ne sklanja, nego ostaje na svom mjestu i pomaže gazdi da se mrtvac prevrne, povukavši ga barem za nogu ili ruku.¹³⁶

But Mohamed insists on helping if only by supporting a leg, or straightening a finger.¹³⁷

Arapska koncesivna rečenica, koja se sastoji od subordinatora i dviju koordiniranih prijedložnih fraza u funkciji adverbijalne oznake načina, u

129 N. Maḥfūz, *al-Karnak*, str. 13.

130 N. Maḥfuz, *Karnak*, str. 17.

131 N. Maḥfouz, *Karnak Cafē*, str. 16.

132 N. Maḥfūz, *al-Karnak*, str. 19.

133 N. Maḥfuz, *Karnak*, str. 29-30.

134 N. Maḥfouz, *Karnak Cafē*, str. 25.

135 Y. 'Idrīs, „Šayḥūḥa bi dūn ḡunūn“, str. 25.

136 J. Idris, „Obična starost“, str. 40.

137 Y. Idris, „Death from Old Age“, str. 135.

prijevodu na bosanski jezik ovdje je izražena oblikom glagolskog priloga prošlog, dok je u prijevodu na engleski jezik sačuvana struktura arapske rečenice. Prijevod u kojem bi arapska koncesivna rečenica bila izražena formom rečenice bio bi: *Međutim, čika-Muhammad se ne sklanja, nego ostaje na svom mjestu i pomaže gazdi da se mrtvac prevrne, makar mu samo podigao nogu ili ispravio ruku.*

Konačno, prilog u ovakvoj eliptičnoj strukturi arapske koncesivne rečenice može biti iskazan formom zavisne rečenice. U primjeru koji slijedi, arapska se koncesivna rečenica sastoji od subordinatora i zavisne rečenice u funkciji adverbijalne oznake namjere.

غَيْرَ أَنِّي أَصْرَرْتُ عَلَى الذَّهَابِ وَلَوْ لَأَلْفِي عَلَى عَمِّ مُحَمَّدٍ نَظْرَةَ الْوَدَاعِ، (...) ¹³⁸

Međutim, ja sam bio uporan i želio da bacim makar oproštajni pogled na čika-Muhammada, (...) ¹³⁹

But I insisted on what I said, if only to have one last look at Mohamed. ¹⁴⁰

U prijevodu na bosanski jezik došlo je do značajnijih izmjena u strukturi rečenice, tako da je arapska koncesivna rečenica iskazana sintaktičkom pozicijom objekta glagola *želio*, koji je u prijevodu dodat, dok je značenje koncesivnosti sačuvano u partikuli *makar*. U prijevodu na engleski jezik sačuvana je sintaktička struktura koncesivne rečenice. Prijevod koji bi odražavao strukturu arapske rečenice bio bi: *Međutim, ja sam insistirao na tome da odem, pa makar da samo bacim oproštajni pogled na čika-Muhammada.*

Subordinator *law* u objekatskim rečenicama

Poslije glagola kojima se izražava želja, u arapskoj se objekatskoj rečenici umjesto subordinatora *'an* može kao subordinator upotrijebiti leksem *law* u hipotetičkom značenju ili značenju irealne želje. Ova se upotreba leksema *law* u literaturi često vezuje za upotrebu eksklamativne ili optativne partikule *law* kojom se iskazuje irealna želja.¹⁴¹ Uistinu, upotreba leksema *law* kao subordinatora objekatske rečenice u arapskom se jeziku vjerovatno razvila iz upotrebe ovog leksema za izražavanje irealne, odnosno nedostižne želje. Ipak, postoji suštinska sintaktička razlika između dvije upotrebe leksema *law*. Poslije glagola kojima se iskazuje želja, on se nesumnjivo upotrebljava u funkciji subordinatora, dok se, upotrijebljen samostalno, leksem *law* može

138 Y. 'Idrīs, „Šayḥūḥa bi dūn ḡunūn”, str. 26.

139 J. Idris, „Obična starost”, str. 42.

140 Y. Idris, „Death from Old Age”, str. 136.

141 Vidi npr. W. Wright, *A Grammar of the Arabic Language*, str. 347-348.; A. Beeston, *Written Arabic*, str. 85; E. Badawi; M. Carter; A. Gully, *Modern Written Arabic*, str. 649; R. Buckley, *Modern Literary Arabic*, str. 741-742.

posmatrati isključivo kao partikula čija se funkcija prepoznaje na semantičkom, ali ne i sintaktičkom planu.

"بُوعْتُ بِاعْتِرَافِهِ وَتَمَنِّيْتُ لَوْ أَنَّنِي تَخَلَّفْتَ عَنِ الْإِجْتِمَاعِ."¹⁴²

„Iznenadilo me ono što nam je otkrio, te sam poželjela da se nisam ni pojavila na tom sijelu...”¹⁴³

„His frank admission came as a total surprise to me. I dearly wished that I'd not gone to his home.”¹⁴⁴

وَكَمْ تَمَنَّتْ لَوْ يَنْطَبِعُ يَنْفَسُ _____ الْبَلِينِ النَّسَبِيِّ وَهُوَ صَاحِبُ مَنْتَبِهِ، (...) ¹⁴⁵

Koliko je samo željela da bude koliko toliko blag i kad je trijezan i kad je pri sebi,¹⁴⁶(...)

She dearly wished he would be that good humoured when he was sober and in his right mind.¹⁴⁷

وَكَمْ وَقَفَ حَيْالَ الصَّرِيحِ حَالِمًا مُفَكِّرًا، يَوَدُّ لَوْ يَنْفُذَ بَبْصَرِهِ إِلَى الْأَعْمَاقِ لِيُطَّلِعَ عَلَى الْوَجْهِ الْجَمِيلِ (...) ¹⁴⁸

Koliko je puta stajao zamišljen, snivajući ispred mauzoleja i želeći da pogledom prodre u njegovu unutrašnjost i upozna to lijepo lice (...)¹⁴⁹

Kamal frequently stood in front of the shrine, dreaming and thinking. He wished his vision could penetrate it, to see the beautiful face.¹⁵⁰

U prijevodu na bosanski jezik rečenica stanja koja za objekat ima rečenicu uvedenu subordinatom *law* prevedena je glagolskim prilogom sadašnjim, dok je zavisna rečenica u funkciji adverbijalne oznake namjere *da bi upoznao to lijepo lice* izražena koordiniranom rečenicom u funkciji komplementa glagolskog priloga. U prijevodu na engleski jezik rečenica stanja je izražena nezavisnom rečenicom, ali je unutar nje sačuvana sintaktička struktura arapske rečenice.

U narednom primjeru, glagol *wadda* u arapskoj rečenici za objekat ima dvije koordinirane rečenice, od kojih je prva uvedena subordinatom *law*, a druga subordinatom *'an*, inače najfrekventnijim subordinatom objekatske rečenice u arapskom jeziku.

(...) وَيَوَدُّ لَوْ يَقْتُلُ الْمَاضِي السِّد _____ بِئِي مِنْ جُدُورِهِ، وَأَنْ يَبْدَأَ صَفْحَةً جَدِيدَةً نَظِيفَةً، (...) ¹⁵¹

142 N. Maḥfūz, *al-Karnak*, str. 50.

143 N. Maḥfuz, *Karnak*, str. 83.

144 N. Maḥfouz, *Karnak Caḥē*, str. 66.

145 N. Maḥfūz, *Bayna al-qaṣrayn*, str. 12.

146 N. Maḥfuz, *Put između dva dvorca*, str. 16.

147 N. Maḥfouz, *Palace Walk*, str. 9-10.

148 N. Maḥfūz, *Bayna al-qaṣrayn*, str. 40.

149 N. Maḥfuz, *Put između dva dvorca*, str. 71.

150 N. Maḥfouz, *Palace Walk*, str. 48.

151 N. Maḥfūz, *Bayna al-qaṣrayn*, str. 45.

*Najviše bi volio da ružnu prošlost iščupa iz korijena i da započne novu, čistu stranicu.*¹⁵²

*He wished he could pull up his sinful past by the roots or begin with a clean, new page.*¹⁵³

Subordinator *law* u poredbenim rečenicama

Osim u pogodbenim, koncesivnim i objekatskim rečenicama, leksem *law* se upotrebljava i u arapskim irealnim poredbenim rečenicama, gdje u konstrukciji s izrazom *kamā*, najfrekventnijim relativizatorom arapske realne poredbene rečenice, gradi složeni izraz *kamā law*. Interesantno je da leksem *law*, koji u arapskoj pogodbenoj rečenici u modernom standardnom arapskom jeziku pravi otklon od irealnog i hipotetičkog značenja, u svojim ostalim upotrebama u arapskom jeziku zadržava osnovno irealno značenje. Tako u složenom izrazu *kamā law* leksem *law* ima isključivo ulogu dati relativizatoru *kamā* značenje irealnog kvalitativnog poređenja. Izraz *kamā law* u arapskim se irealnim poredbenim rečenicama upotrebljava relativno rijetko u odnosu na relativizator *ka'anna* kao najfrekventniji relativizator ove vrste arapske poredbene rečenice.

(...) فَفَدُّ ارْتَعَبَتْ كَمَا لَوْ كَانَتْ هِيَ الْمَذْنِبِيَّةُ، (...) ¹⁵⁴

(...) doživljavala ga je sva užasnuta kao da je ona krivac. ¹⁵⁵

She was as terrified as if she had been the guilty person. ¹⁵⁶

(...) "يُعَامِلُنِي كَمَا لَوْ كُنْتُ أَنَا الْإِبْنُ وَهُوَ الْأَبُ" (...) ¹⁵⁷

„Ponaša se prema meni kao da sam ja sin, a on otac!” ¹⁵⁸

„He treats me as if I was the son and he was the father,” (...) ¹⁵⁹

(...) قَوْمًا بِمَا كُنَّا نَفْعُومُ بِهِ مَعًا كَمَا لَوْ كُنْتُ مَعَكُمْ، (...) ¹⁶⁰

Radi ono što smo radile zajedno kao da sam s vama... ¹⁶¹

Do what we used to do together just as though I were with you. ¹⁶²

152 N. Mahfuz, *Put između dva dvorca*, str. 80.

153 N. Mahfouz, *Palace Walk*, str. 55.

154 N. Maḥfūz, *Bayna al-qaṣrayn*, str. 236.

155 N. Mahfuz, *Put između dva dvorca*, str. 436.

156 N. Mahfouz, *Palace Walk*, str. 312.

157 N. Maḥfūz, *al-Ḥarāfiš*, str. 240.

158 N. Mahfuz, *Saga o bednicima*, str. 280.

159 N. Mahfouz, *The Harafish*, str. 279.

160 N. Maḥfūz, *Bayna al-qaṣrayn*, str. 152.

161 N. Mahfuz, *Put između dva dvorca*, str. 280.

162 N. Mahfouz, *Palace Walk*, str. 199.

Partikula *law* u eksklamativnim izrazima

Na početku rada spomenuta je važeća pretpostavka u komparativnoj semitistici kako je leksem *law* u arapskom jeziku refleks partikule **lū/law* iz prasemitskog jezika. Istražujući oblike i funkcije refleksa ove partikule u različitim semitskim jezicima, J. Huehnergard zaključuje kako nije sasvim jasno koja je od njenih upotreba u prajeziku bila primarna, upotreba u funkciji optativne partikule ili subordinatora irealne pogodbene rečenice.¹⁶³ Ono što je za analizu upotrebe leksema *law* u ovom radu posebno interesantno jest da se njegova upotreba u funkciji subordinatora pogodbene rečenice ne samo zadržala u arapskom jeziku nego i proširila izvan granica prvobitne hipotetičke i irealne sfere, dok njegova upotreba u funkciji optativne partikule, iako se u literaturi redovito opisuje, nije ni blizu toliko frekventna u modernom standardnom arapskom jeziku.

(...) وَأَه لَوْ صَنَعْتَ لَهُ بَعْدَهَا كُوزًا مِنَ الْحَلْبَةِ، وَجَلَسَ كَسُلْطَانٍ زَمَانَهُ (...)¹⁶⁴

(...) *a još i kad bi mu napravila poslije toga bokal kiseline, da sjedne kao pravi sultan.* (...) ¹⁶⁵

And then she'd make him a nice brew of fenugreek and after that, pleased as a sultan. (...) ¹⁶⁶

"أَه لَوْ تَغَوَّصَ بِي الْأَرِيكَةُ فِي الْأَرْضِ مِتْرًا ..."¹⁶⁷

„Ah, *kad bi ova moja klupa potonula u zemlju bar jedan metar.* (...)”¹⁶⁸

„*If only this bench would sink into the ground with me about a meter.*”¹⁶⁹

(...) "أَه لَوْ كُنْتُ عَلَى بَابِ الْبَيْتِ ..."¹⁷⁰

„Oh, *kad bih bio na tim kućnim vratima!*”¹⁷¹

„Oh, *if only I were at the door of her house* (...)”¹⁷²

163 Istina, J. Huehnergard ovim funkcijama u daljem razmatranju pridružuje i funkciju partikule **lū/law* u koncesivnim rečenicama i zaključuje kako je partikula **lū/law* u prasemitskom jeziku vjerovatno označavala da je sadržaj rečenice suprotan poznatim činjenicama ili razumnim očekivanjima, te se kao takva upotrebljavala za izražavanje nedostižnih želja i hipotetičkih pogodbenih i koncesivnih rečenica. Vidi: J. Huehnergard, „Asseverative *La and Hypothetical *Lu/Law in Semitic”, str. 574-575, 592.

164 Y. 'Idrīs, „'Arḥaṣ layālī”, str. 10.

165 J. Idris, „Bijedna noć”, str. 98.

166 Y. Idris, „The Cheapest Nights”, str. 17. U prijevodu na engleski jezik nije prenesena eksklamativna priroda izraza, dok se značenje irealne želje može naći tek u širem kontekstu sanjarenja glavnog junaka.

167 N. Maḥfūz, *Bayna al-qaṣrayn*, str. 57.

168 N. Maḥfuz, *Put između dva dvorca*, str. 105.

169 N. Maḥfouz, *Palace Walk*, str. 74.

170 N. Maḥfūz, *Bayna al-qaṣrayn*, str. 57.

171 N. Maḥfuz, *Put između dva dvorca*, str. 105.

172 N. Maḥfouz, *Palace Walk*, str. 74.

فَاقْتَرَبَ مِنْهَا مُسْرِعًا وَمَدَّ يَدَهُ صَوِّبَ أَرْزَبَةَ أَنْفِهَا وَهُوَ يَقُولُ: لَوْ تَزَوَّلَ هَذِهِ!¹⁷³

*On joj se hitro približi i pruži ruku prema vrhu njenog nosa i reče: „Kad bi ovo odstranila”.*¹⁷⁴

*He rushed up to her and put his hand out to the tip of her nose, saying, „If only this would go away.”*¹⁷⁵

U prijevodu rečenice uvedene partikulom *law* na bosanski jezik nije naglašeno značenje irealne želje i eksklamativnost, iako je u arapskom tekstu upotrijebljen uskličnik, dok je u prijevodu na engleski jezik sačuvana i ova komponenta značenja. Prijevod koji bi u većoj mjeri odražavao strukturu arapske optativne rečenice bio bi: *Kad bi samo ovo nestalo.*

Zaključak

Leksem *law* jedan je od produktivnih i polifunkcionalnih leksema u arapskom jeziku koji najvjerojatnije vodi porijeklo iz prasemitskog jezika. Ovaj je leksem prešao dug put na kojem su se njegove funkcije smjenjivale i evoluirale. Iako u modernom standardnom arapskom jeziku centralnu poziciju zauzima njegova upotreba u funkciji subordinatora pogodbenih i koncesivnih rečenica, leksem *law* se upotrebljava i kao subordinator objekatskih i irealnih poredbenih rečenica, te kao optativna partikula za izražavanje irealne želje. U dijahronijskom smislu, s obzirom na saznanja komparativne semitistike, interesantno je da njegova optativna funkcija, možda i primarna, ostaje na marginama jezične realnosti, dok se funkcija subordinatora irealne pogodbene rečenice širi i razvija izvan granica hipotetičkog i irealnog ka domenu potencijalnog i realnog.

Sintaktički opis leksema *law* od vremena ranih arapskih gramatičara do radova koji za cilj imaju opis modernog standardnog arapskog jezika pokazuje sličnu evoluciju, ali u suprotnom smjeru, od isključivanja subordinatora *law* iz opisa arapske pogodbene rečenice do njegovog opisa kao pogodbene partikule koja pokriva najširi spektar značenja, od irealnih i hipotetičkih pogodbenih rečenica sa značenjem prošlog ili sadašnjeg vremena do potencijalnih i realnih pogodbenih rečenica.

Rečenice uvedene leksemom *law* u djelima koja pripadaju književnoumjetničkom stilu modernog standardnog arapskog jezika u prijevodu često bivaju izražene drugačijim sintaktičkim strukturama, uslovljenim kako prevodilačkom slobodom tako i silama konteksta. Tako pogodbeni ili koncesivni rečenice može biti prevedena nezavisnom rečenicom ili, pak, zavisnim

173 N. Maḥfūz, *Bayna al-qaṣrayn*, str. 111.

174 N. Maḥfuz, *Put između dva dvorca*, str. 207.

175 N. Maḥfouz, *Palace Walk*, str. 146.

rečenicama u funkciji predikata imenske rečenice, objekta glagolske rečenice ili adverbijalne oznake vremena. Eliptične strukture u arapskoj rečenici često su u prijevodu prenesene potpunim rečenicama, a ponekad se zanemaruje i razlika između irealnih i potencijalnih koncesivnih rečenica. Obrada šireg korpusa sigurno bi rezultirala opisom drugih i drugačijih odstupanja od strukture izvorne rečenice na arapskom jeziku, koja su nerijetko rezultat pronalazanja dobrih prevodilačkih rješenja prilagođenih ciljnom jeziku. Među takvim uspješnim rješenjima svakako su prijevodi eliptične strukture koncesivne rečenice s izostavljenim glagolom i subjektom nefinitnim konstrukcijama poput prijedložnih i padežnih izraza ili glagolskih priloga, kao i prijevodi eliptične strukture pogodbene rečenice uvedene konstrukcijom pogodbenog subordinatora *law* i partikule za negaciju *lā* nezavisnim rečenicama u slučajevima kada pogodbeni subordinator gubi snagu i upotrebljava se više u značenju suprotnosti nego za iskazivanje uslova čije ostvarenje utječe na vršenje radnje glavne rečenice.

Konačno, upotreba leksema *law* kao subordinatora objekatske rečenice i dijela složenog izraza kojim se uvodi irealna poredbena rečenica u arapskom jeziku, kao i njegova upotreba u funkciji optativne partikule u eksklamativnim izrazima, iako nije veoma frekventna u modernom standardnom arapskom jeziku, u rečenice unosi poseban stilski naboj i tako predstavlja efikasno sredstvo stilskog izraza, ali i veoma važno sredstvo stilskog izbora. S druge strane, upotreba leksema *law* kao subordinatora koncesivne rečenice s eliptičnom strukturom, u kojoj se u površinskoj strukturi realiziraju samo subordinator i adverbijal, izuzetno je frekventna, a njena eliptičnost doprinosi kako ekonomičnosti izraza tako i njenoj stilskoj efikasnosti. Konačno, trend širenja upotrebe leksema *law* kao subordinatora arapske pogodbene rečenice i tektonske promjene do kojih dolazi u strukturi pogodbene rečenice i distribuciji glagolskih oblika u njoj otvaraju sasvim nove puteve istraživanja i pozivaju na traganje za promjenama u jeziku, za novim značenjima i novim istraživačkim pitanjima.

Izvori

- ’Idrīs, Yūsuf, „’Arḥaṣ layālī”, *’Arḥaṣ layālī*, Mu’assasa Hindāwī, al-Qāhira, 2019., str. 7-11.
- ’Idrīs, Yūsuf, „Bayt min laḥm”, *Bayt min laḥm*, Mu’assasa Hindāwī, al-Qāhira, 2019., str. 7-12.
- ’Idrīs, Yūsuf [Idris, Jusuf], „Bijedna noć”, *Šejh-baba i druge pripovijetke*, Prijev. Sulejman Grozdanić, Matica srpska, Novi Sad, 1977., str. 95-100.
- ’Idrīs, Yūsuf [Idris, Yusuf], „The Cheapest Nights”, *The Cheapest Nights*, Prijev. Wadida Wassef, Penguin Books, New York, 2020., str. 15-19,

dostupno na: <https://oceanofpdf.com/authors/yusuf-idris/pdf-epub-the-cheapest-nights-english-and-arabic-edition-download/>, datum pristupa: 25. 09. 2025.

- ʾIdrīs, Yūsuf [Idris, Yusuf], „Death from Old Age”, *The Cheapest Nights*, Prijev. Wadida Wassef, Penguin Books, New York, 2020., str. 128-138, dostupno na: <https://oceanofpdf.com/authors/yusuf-idris/pdf-epub-the-cheapest-nights-english-and-arabic-edition-download/>, datum pristupa: 25. 09. 2025.
- ʾIdrīs, Yūsuf, „Ḥādīṭa šaraf”, *Ḥādīṭa šaraf*, Muʾassasa Hindāwī, al-Qāhira, 2019., str. 55-71.
- ʾIdrīs, Yūsuf [Idris, Yousef], „House of Flesh”, Prijev. Cameron Lindley Cross, University of Michigan College of Literature, Science and Arts, <https://sites.lsa.umich.edu/kchalipa/wp-content/uploads/sites/306/2015/09/House-of-Flesh-tr.-Cross.pdf>, datum pristupa 08. 05. 2020.
- ʾIdrīs, Yūsuf [Idris, Jusuf], „Kuća mesa”, *Šejh-baba i druge pripovijetke*, Prijev. Hatidža Čar, Matica srpska, Novi Sad, 1977., str. 55-60.
- ʾIdrīs, Yūsuf [Idris, Jusuf], „Obična starost”, *Šejh-baba i druge pripovijetke*, Prijev. Sulejman Grozdanić, Matica srpska, Novi Sad, 1977., str. 31-44.
- ʾIdrīs, Yūsuf [Idris, Jusuf], „Pitanje časti”, *Šejh-baba i druge pripovijetke*, Prijev. Sulejman Grozdanić, Matica srpska, Novi Sad, 1977., str. 73-93.
- ʾIdrīs, Yūsuf [Idris, Yusuf], „The Shame”, *The Cheapest Nights*, Prijev. Wadida Wassef, Penguin Books, New York, 2020., str. 146-162, dostupno na: <https://oceanofpdf.com/authors/yusuf-idris/pdf-epub-the-cheapest-nights-english-and-arabic-edition-download/>, datum pristupa: 25. 09. 2025.
- ʾIdrīs, Yūsuf, „Šayḥūḥa bi dūn ġunūn”, *Ḥādīṭa šaraf*, Muʾassasa Hindāwī, al-Qāhira, 2019., str. 17-29.
- Maḥfūz, Naġīb [Mahfouz, Naguib], *Adrift on the Nile*, Prijev. Frances Liar-det, The American University in Cairo Press, Cairo, 1993.
- Maḥfūz, Naġīb, *Bayna al-qaṣrayn*, Muʾassasa Hindāwī, al-Qāhira, 2019.
- Maḥfūz, Naġīb, *al-Ḥarāfiš*, Muʾassasa Hindāwī, al-Qāhira, 2022.
- Maḥfūz, Naġīb [Mahfouz, Naguib], *The Harafish*, Prijev. Catherine Cobham, The American University in Cairo Press, Cairo, 1994.
- Maḥfūz, Naġīb [Mahfouz, Nagib], *Karnak*, Prijev. Halil Bjelak, Univerzal, Tuzla, 1989.
- Maḥfūz, Naġīb, *al-Karnak*, Muʾassasa Hindāwī, al-Qāhira, 2022.
- Maḥfūz, Naġīb [Mahfouz, Naguib], *Karnak Café*, Prijev. Roger Allan, Anchor Books, New York, 2008., dostupno na: <https://oceanofpdf.com/authors/naguib-mahfouz/pdf-epub-karnak-cafe-a-modern-arabic-novel-download/>, datum pristupa: 25. 09. 2025.

- Maḥfūz, Naǧīb [Mahfouz, Naguib], *Palace Walk*, Prijev. William M. Hutchins; Olive E. Kenny, The American University in Cairo Press, Cairo, 1999.
- Maḥfūz, Naǧīb [Mahfuz, Nedžib], *Put između dva dvorca*, Prijev. Sulejman Grozdanić, Svjetlost, Sarajevo, 1990.
- Maḥfūz, Naǧīb [Mahfuz, Nedžib], *Razgovori na Nilu*, Prijev. Mehmed Kico, Svjetlost, Sarajevo, 2000.
- Maḥfūz, Naǧīb [Mahfuz, Nadžib], *Saga o bednicima*, Prijev. Rade Božović, Prosveta, Beograd, 1989.
- Maḥfūz, Naǧīb, *Tartara fawqa al-Nīl*, Mu'assasa Hindāwī, al-Qāhira, 2022.

Literatura

- Alfraidi, Tareq R. K., *Conditional Sentences in Modern Written Arabic*, University of Exeter, neobjavljena doktorska disertacija, Exeter, 2017., dostupno na: https://ore.exeter.ac.uk/articles/thesis/Conditional_Sentences_in_Modern_Written_Arabic/29735558, datum pristupa: 30. 09. 2025.
- Badawi, Elsaid; Carter, Michael G.; Gully, Adrian, *Modern Written Arabic: A Comprehensive Grammar*, Routledge, New York, 2004.
- Barakāt, 'Ibrāhīm 'I., *al-Naḥw al-'arabī*, vol. V, Dār al-našr li al-ǧāmi'a, al-Qāhira, 2007.
- Beeston, Alfred F. L., *Written Arabic: An Approach to the Basic Structures*, Cambridge University Press, Cambridge, 1979.
- Buckley, Ron, *Modern Literary Arabic: A Reference Grammar*, Librairie du Liban, Beirut, 2004.
- Cantarino, Vicente, *Syntax of Modern Arabic Prose: The Compound Sentence*, vol. III, Indiana University Press, Bloomington, 1975.
- Dévényi, Kinga, „The Treatment of Conditional Sentences by the Mediaeval Arabic Grammarians: Stability and Change in the History of Arabic Grammar”, *The Arabist. Budapest Studies in Arabic*, br. 1, 1988., str. 11-42, dostupno na: <https://doi.org/10.58513/ARABIST.1988.1.2>, datum pristupa: 29. 09. 2025.
- Dévényi, Kinga, „ǧazā'”, u: Kees Versteegh et al., ur., *Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics*, vol. II, Brill, Leiden, 2006., str. 477-481.
- Fischer, Wolfdietrich, *A Grammar of Classical Arabic*, Yale University Press, New Haven & London, 2002.
- Ḥasan, 'Abbās, *al-Naḥw al-wāfī*, vol. IV, Dār al-ma'ārif, al-Qāhira, 1998.
- Holes, Clive, *Modern Arabic: Structures, Functions and Varieties*, Longman, London/New York, 1995.
- Huehnergard, John, „Asseverative *La and Hypothetical *Lu/Law in Semitic”, *Journal of the American Oriental Society*, br. 103.3, 1983., str. 569-

593, dostupno na: <http://www.jstor.org/stable/602037>, datum pristupa: 30. 09. 2025.

Langer, Michael, „Concessive Clause”, u: Kees Versteegh et al., ur., *Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics*, vol. I, Brill, Leiden, 2006., str. 465-467.

Muftić, Teufik, *Gramatika arapskoga jezika*, Ljiljan, Sarajevo, 1997.

Muğālasa, Muḥammad Ḥ., *al-Naḥw al-šāfi*, Mu’assasa al-risāla, Bayrūt, 1997.

Ryding, Karin C., *A Reference Grammar of Modern Standard Arabic*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005.

al-Sakkākī, Yūsuf ’Ibn ’Abī Bakr, *Miftāḥ al-’ulūm*, ur. Na’īm Zarzūr, Dār al-kutub al-’ilmiyya, Bayrūt, 1987.

Šālih, ’Abd ’Alī Ḥ., *al-Naḥw al-’arabī: Manḥağ fī al-ta’allum al-dātī*, Dār al-fikr, ’Umān, 2009.

Sartori, Manuel, „A Relational Approach to Modern Literary Arabic Conditional Clauses”, u: Tony McEnery; Andrew Hardie; Nagwa Younis, ur., *Arabic Corpus Linguistics*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2019., str. 143-169.

al-Šamsān, ’Ibrāhīm S. R., *al-Ġumla al-šarṭiyya ’inda al-nuḥāt al-’Arab, Maṭābi’ al-Dağwī, al-Qāhira*, 1981.

Versteegh, Kees, „Two Conceptions of Irreality in Arabic Grammar: Ibn Hišām and Ibn al-Hāğib on the Particle Law”, *Bulletin d’Etudes Orientales*, br. 43, 1991., str. 77-92.

Waltisberg, Michael, „Conjunctions”, u: Kees Versteegh et al., ur., *Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics*, vol. I, Brill, Leiden, 2006., str. 467-470.

Wright, William, *A Grammar of the Arabic Language*, 3rd ed., vol. II, Cambridge University Press, Cambridge, 1967.

Specific Features in the Use of the Lexeme *Law* in Modern Standard Arabic

Abstract

The lexeme *law* is a polyfunctional lexeme in Arabic which, according to the assumptions of comparative Semitic linguistics, originates from Proto-Semitic. Consequently, this lexeme has found a place in grammatical descriptions of Arabic from the classical period to the present. It is discussed primarily in one of its realizations—that of a subordinator marking unreal or hypothetical conditional clauses in Arabic—while its other functions, with the exception of its use as a subordinator of concessive clauses, are mentioned only sporadically and typically remain undescribed and unanalysed. The syntactic description of the lexeme *law* as a subordinator of Arabic conditional clauses, largely motivated by morphological criteria, has undergone significant changes throughout history. Thus, from its initial exclusion from the group of conditional particles in the works of early Arab grammarians, it has come to occupy a central position in the description of Arabic conditional clauses in corpus-based studies of Modern Standard Arabic, where its usage is recognized beyond unreal conditional clauses and extended to potential and real conditional clauses as well. The primary focus of this paper is the analysis of the various syntactic functions of the lexeme *law* and the clause types it introduces. The analysis draws on the analytic–descriptive method and a typological–functional approach. The findings demonstrate that in Modern Standard Arabic the lexeme *law* is employed in several syntactic functions, from a subordinator of conditional clauses, through a subordinator of concessive, object, and unreal comparative clauses, to an exclamatory particle used to express a counterfactual wish. Nevertheless, given the considerable evolution in both the syntactic description and the actual linguistic reality of the lexeme *law* in its role as a subordinator of Arabic conditional clauses, considerable attention in this study is devoted specifically to this function — which also constitutes its most frequent use.

Keywords: subordinator; conditional, concessive, object, and unreal comparative clauses; optative particle.